

zarys

kulturmagazin

Deutschland ISSN 1613-0375 5 € Jahr 2010

6

Artur Becker, Jerzy Szymik
Wojciech Kass, Peter Oliver Loew, Dariusz Muszer
Krzysztof Maria Zaluski
Zarys-Preis 2010 – Peter Piotr Lachmann

magazyn kulturalny **zarys**

6

Niemcy ISSN 1613-0375 5 €

Rok 2010

zarys

magazyn kulturalny

9

Janusz Rudnicki, Tomasz Jastrun
Krzysztof Gawlikowski, Kazimierz Brakoniecki
Brygida Helbig, Piotr Piaszczyński
Nagroda Zarysu 2010 – Peter Piotr Lachmann

Redakcja	Roman Ulfik – redaktor naczelny, Piotr Roguski – redaktor literacki, Katarzyna Solecka, Mariusz Solecki, Adam Żołnierek – opracowanie graficzne
Współpraca	Małgorzata Płoszewska, Maria Kalczyńska, Peter Oliver Loew, Rainer Mende, Erhard Brödner, Krzysztof Mik
W Niemczech ZARYS można zamawiać w księgarni Wawel	Księgarnia Polska Wawel Postfach 2119 50355 Erfstadt Tel.: 02 23 5/98 93 73 E-Mail: j.latka@t-online.de
W Polsce	Gabinet Książki i Prasy Polskiej w Niemczech w Opolu Maria Kalczyńska PIN Instytut Śląski ul. Piastowska 17 45-082 Opole E-Mail: Maria@atol.com.pl
	Antykwariat Księgarski ul. Mickiewicza 14 40-092 Katowice E-Mail: antykwariat@alpha.pl
	Książka Dla Ciebie Księgarnia i antykwariat Krzywy Domek/ul. Haffnera 6 81-717 Sopot E-Mail: wioletadrzezdzon@wp.pl
Oraz bezpośrednio w redakcji	Roman Ulfik Waldstr. 10 64409 Messel Tel: 0177 48 41 602 E-Mail: redakcja@zarys.de www.zarys.de
Wydawca	Kulturverein Zarys e.V. ISSN-Nr.: 1613-0375

Spis treści

Nagroda »Zarysu«	
Piotr Roguski	7
Z ukosa	
Tomasz Jastrun	
Polskie skrzydła	16
Esej	
Krzysztof Gawlikowski	
W cieniu cerkiewnych kopuł: Rosja z różnych perspektyw	23
Basil Kerski	
Wyzwanie budowania wielowymiarowej tożsamości	119
Grzegorz Supady	
Lapidarium germanicum. Niemcy Ryszarda Kapuścińskiego	129
Proza	
Janusz Rudnicki	
Białoszewski, grypa żołądkowa i coś tam jeszcze	57
Kazimierz Brakoniecki	
Dziennik berliński	69
Brygida Helbig	
Docent prywatna	91
Wiersze	
Piotr Roguski	10
Peter Piotr Lachmann	11
Ks. Jerzy Szymik	107
Stefan Tyczyna	112
Brygida Helbig	115
Wywiady »Zarysu«	
Antje Ritter-Jasińska	147
Christian Führer	204

Sylwetki	
Katarzyna Kobro	
<i>Tertium datur</i>	155
Małgorzata „Mao Star” Starowieyska	
Listy z Berlina	167
Historia	
Piotr Roguski	
<i>Musje Jean</i> a powstanie listopadowe	183
Rocznice	
Tomasz Matłęgiewicz	
Zapomniana rocznica	209
Z Rosji	
Tomasz Matłęgiewicz	
Droga na Północ	191
Sztuka w »Zarysie«	
Alexander Fleischer	
Spotkania – Recontres – Begegnungen	217
O książkach	
Piotr Piaszczyński	
Fajno ksionżka	219
Mazurski los	222
Jerzy Koperek	
U progu normalizacji stosunków polsko-niemieckich	225
Mateusz Wiliński	
Historia pewnego proboszcza	203
Piotr Roguski	
Czytane w Kolonii	235
Z Berlina	
Krzysztof Rottermund	
Ocalały z Oświęcimia	229
Dama z klawesynem.	
Wanda Landowska i muzyka dawna	232

Felieton	
Piotr Piaszczyński	
Kajecik	145
Viva Polonia	237
Kronika »Zarysu«	239
Książki nadesłane	242
Nasi autorzy	243

Gefördert vom Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien aufgrund eines Beschlusses des Deutschen Bundestages.

Numer wydano ze środków:

Der Beauftragte der Bundesregierung
für Kultur und Medien

Wszystkie rysunki w numerze: Thomas H. Barczyk
www.thb-art.de

Druk: Dimograf, Bielsko-Biała

Materiałów niezamówionych nie odsyłamy. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania skrótów i zmiany tytułów. Publikowane teksty nie zawsze odzwierciedlają poglądy redakcji.

Peter Piotr Lachmann
laureatem Nagrody „Zarysu“ 2010

Każdą decyzję o przyznaniu nagrody wieńczy odpowiednie, z reguły lapidarne, uzasadnienie. Nie inaczej jest nawet z końcowym komunikatem literackiego Komitetu Noblowskiego, zawierającym kilka zgrabnie skrojonych i spointowanych zdań, które analizować będzie później literacki świat. Stosownie do proporcji podajemy naszą motywację.

Przyznając nagrodę Peterowi Piotrowi Lachmannowi, chcieliśmy uhonorować artystę, którego życie i dokonania najpełniej ucieleśniają ideę dialogu między Polakami/Niemcami a Niemcami/Polakami. Użyta tu kreska poprzeczna jest istotnym i stosownym znakiem łączności oraz wymienialności obu członów, partnerów dialogu.

By ochronić siebie jako artystę („człowieka w sobie”), trzeba oddalić się od Polaka/Niemca w sobie, od swojej narodowości – to jeden z głównych postulatów gombrowiczowskiej dialektyki. W sztuce *Hamlet gliwicki* Lachmann, który notabene zetknął się z Gombrowiczem, pisze nawet, że każdy Niemiec jest Polakiem podszyty i odwrotnie... To oczywisty żart, na użytek sztuki, ale nie bez poważniejszych konsekwencji. Gdy go domyślimy do końca, odkryjemy prawdę drogi, którą musimy pokonać. Trzeba spróbować „oddalić się” od krępujących nas narodowych stereotypów, by odnaleźć drogę do siebie i do tego drugiego – obcego. Inaczej pozostaniemy w miejscu, w okopach narodowych szaleństw i fobii.

Gombrowiczowska dialektyka stosuje się również do sztuki. Jak znieść ciężar podwójnej biografii (doświadczeń niemieckich i polskich), podwójnego języka? Piotr Lachmann odwołuje się często i chętnie do teorii sobowtóra, tajemniczej istoty, będącej tyle samo nami, co i nam obcą. Zakotwiczona silnie w kulturze niemieckiej tradycja „Ich nicht Ich”, – „ja nie ja” – (Lichtenberg, E.T.A. Hoffmann, Chamisso) pozwoliła Lachmannowi rozwinąć dla własnych teatralnych wizji teorię gry. Gry ze sobą i o siebie. Gry z narodowością, byciem kimś „jednorodnym” (albo, albo)... Ale nie zapominajmy i o zyskach dla artysty: zawsze „polski autor” w Lachmannie może spojrzeć z ironicznym dystansem na „niemieckiego”, względnie – odwrotnie. Tę grę uprawia Piotr Lachmann od lat z ogromnym powodzeniem.

Myślę, że przyznając nagrodę Peterowi Piotrowi Lachmannowi, pismo „Zarys” spłaca dług powinności wobec swego autora, niestrudzonego kreatora dialogu niemiecko-polskiego. Odbywa się ten dialog w jego przypadku daleko od zgiełku. I może dlatego nie został publicznie wygłoszony tekst „Identitätsspiele” na sympozjum na uniwersytecie Viadrina, który umieszczamy w niemieckiej części numeru.

Piotr Roguski

Peter (w polskich publikacjach Piotr) **Lachmann**, ur. w 1935 w Gliwicach (ówczesnym Gleiwitz).

Dwujęzyczny poeta, eseista, reżyser i tłumacz, autor słuchowisk i sztuk (video)teatralnych. Cezurą w jego życiu było frontalne zderzenie z językiem i kulturą polską, do którego doszło w 1945 r., kiedy to – w wyniku przypadkowego zbiegu okoliczności – nie został wraz ze swoją niemiecką rodziną „wypędzony jak przystało”. Przesiedlenie do Niemiec nastąpiło dopiero w 1958 r. W międzyczasie zdał polską maturę, postudiował chemię na Politechnice Śląskiej, zadebiutował jako poeta, włączył się w epizod polskiego Października jako publicysta i reżyser współzałożonego przez siebie satyrycznego teatru studenckiego przy politechnice.

W Niemczech studiował germanistykę, filozofię, teatrologię i slawistykę, pracował dla czołowych wydawnictw jako recenzent wewnętrzny i tłumacz,

dla rozgłośni jako autor audycji i krytyk. Zadebiutował paroma wierszami niemieckimi w antologii *Junge Lyrik 1960*, jeden z tych wierszy znalazł się w antologii *Deutsche Lyrik nach 1945* (Berlin 1965).

Z polskiego przetłumaczył ok. 40 pozycji autorstwa J. Andrzejewskiego, R. Ingardena, H. Kajzara, T. Konwickiego, J. Kotta, Cz. Miłosza, T. Różewicza i S.I. Witkiewicza. Wydał antologię tekstów z „Tygodnika Powszechnego” pt. *polnisch leben. Stimmen polnischer Katholiken* (Monachium 1987), wybór tekstów Tadeusza Różewicza *Vorbereitung zur Dichterlesung. Ein polemisches Lesebuch* (Monachium 1980) oraz (wspólnie z Renatą Lachmann) dwujęzyczną antologię poezji polskiej *Poesie der Welt: Polen* (Berlin 1987). Za przekłady otrzymał w 1981 r. nagrodę nowojorskiej Fundacji im. Jurzykowskich i w 1991 nagrodę paryskiej „Kultury”. Przetłumaczył z niemieckiego sztuki G. Büchnera *Leonce i Lena* i *Woyzeck*, niektóre wiersze P. Celana oraz teksty E.T.A. Hoffmanna.

Publikował eseje w czasopismach polskich i niemieckich, takich jak „Merkur”, „Du”, „Theater heute”, „Tygodnik Powszechny”, „Twórczość”, „Teatr”, „Borussia”, „Przegląd Polityczny”, „Rita Baum”, „Dialog” (Berlin), „Śląsk”, „Gazeta Wyborcza”, „Zarys” i innych.

W 1985 r. postanowił zmienić miejsce pobytu z Radolfzell nad Jeziorem Bodeńskim (wcześniej przemieszkował w takich miastach, jak Kolonia, Monachium, Bochum, Berlin) na Warszawę, gdzie założył wspólnie z aktorką Jolantą Lothe jedyny do tej pory w Polsce innowacyjny teatr – Lothe Lachmann Videoteatr „Poza” – obecnie z siedzibą w Pałacu Szustra na warszawskim Mokotowie. Zrealizował w nim szereg nowatorskich spektakli, które były prezentowane na licznych festiwalach i przeglądach sztuki w Polsce i za granicą (nagroda First Fringe na Festiwalu Fringe w Edynburgu 1992). Zrealizował tam we współpracy z T. Różewiczem videotryptyk pt. *Tadeusz Różewicz – Twarz poezji* (1995–2005) oraz cykl hoffmannowski *E.T.A. Hoffmann w Płocku, E.T.A. Hoffmann: Z Płocka do Warszawy* i *Hommage à Hoffmann* (2004–2006). Jest autorem adaptacji utworów Hanny Krall (*Powieść dla Hollywoodu*) i Helmuta Kajzara (*akt-orka* i *akt-orki*) dla Videoteatru.

Opublikował tomiki wierszy: *Niewolnicy wolności* (Kraków 1983), *Mniejsze zło* (Warszawa 1991) i eseje *Wywołane z pamięci* (Olsztyn 1999). Jest autorem szeregu scenariuszy dla Videoteatru, m.in.: *KaBaKai/RE-animacje, śpiwanna, Hamlet gliwicki, Opowieści pani Hoffmannowej, Zgrzyt*. Jest współ-

autorem tekstów (wraz z Marią Peszek) do płyt *miasto mania* i *maria awaria*. Obecnie realizuje videospektakl pt. *Warszawo, gdzie twój genius loci?* i wydaje zbiór esejów wraz z wyborem tekstów E.T.A. Hoffmanna pt. *E.T.A. Hoffmann in Schlesien* dla wydawnictwa w Niemczech.

Piotrowi Lachmannowi

powiedz, Piotrze

czy poeta produkuje słowa
jak pszczelarz miód
tylko dla potrzeb własnych
domowej pasieki?

oddycha mową ulic
pól (nie tylko mazowieckich)
kurzem bibliotek
cudownym darem wieków
pielęgnuje ogród eden
kwietnik polski
dla widzi-mi-się jakiegoś?

w zamian
lud co wywyższa
gdy stanie z nim oko w oko
ma prawo wykrzyknąć
u-krzyżuj!
czy tak kończy (w Polsce)
każde serio?

liczmy dni, Piotrze
aż szaleństwo zgnuśnieje
chrońmy nasze głowy
i parę słów mgielnych
lotnych absolutnie niezależnych
nie-nowych

Piotr Roguski

Peter Piotr Lachmann

Wiersze

***

wiersz się
pisze sam
generuje
w mózgu
odżywia
innymi wierszami
i pożera autora
na koniec
żeby sobie nie
pozwał
na za
wiele
(słów)

wiersze

powiedzmy sobie wreszcie Piotrze
czas zakończyć tę zabawę
te słowa zdania
wyrwane z kontekstu języka
wyrwany język
poezji
udające odkrycia mimo że zerżnięte
z billboardów i reklam telewizyjnych
poeci są tam
towarami takimi samymi
jakie
reklamują
i to oni gwarantują
ciągłość poezji
serio
chyba że załamię się rynek
i wtedy znów
i wtedy znów
przyłapiemy
język
na gorącym uczynku
mowy

15.08.2010

Lista

głuchoniemi
na poezję
krytycy
analitycy

słowem
specjaliści
którzy
układają
listy rankingowe

w roku
Miłosza
na drugi plan
zejdzie
Herbert

ale dziewięćdziesięcioletni
Tadeusz R.
zabłyśnie
w październiku

kometa
ze starym ogonem
dzieł zebranych
skrupulatnie

słowo w
słowo
bez jednej kropki

dużo nieznanych
poetów nie doczeka

poezji
dużo znanych
wypadnie
z worków
na śmiecie

***

menel za
myka rozdział

schody zarastają
jak grób menelki

i schodzą
się
stopnie

powyżej
poziomu
stóp

Z cyklu „Mennel z Powiśla”

Warszawa do krzyża przypita

krzyż z tym krzy
żem myśli menel
i udaje się na świę
tokrzyską po czystą
a w butelce płynie
krzyżyk albo przy
widzenie więc do
świętego krzyża
leżąc krzyżem
słyszysz bijące
na trwozę
serce
chopina
remontują mi

skrzyżowanie
pasów startowych
na chopin-airport
czy zdążą do
przeniesienia
krzyża z pierwszą
damą na czele
krzyżopochówku
dla świętego spokoju
menel czuje ból
w krzyżu jakby
miasto nosił całe
do krzyża
przypite

Z cyklu „Mennel z Powiśla”